

В. М. СМОЛЯК

аспірант

Класичний приватний університет

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ЕФЕКТИВНОГО СТИМУЛЮВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЯВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ З ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

У статті визначено й обґрунтовано педагогічні умови ефективного стимулювання професійного самовиявлення майбутніх учителів з початкової освіти, проведено аналіз літератури з проблем підготовки вчителя з початкової освіти, стимулювання у педагогічній діяльності. Розглянуто питання створення і використання персонального навчального середовища як необхідного компонента підготовки майбутнього вчителя.

Уточнено необхідність реалізації науково обґрунтованого комплексу педагогічних умов стимулювання професійного самовиявлення майбутнього вчителя з початкової освіти.

Ключові слова: педагогічні умови, персональне навчальне середовище (*Personal Learning Environment, PLE*), професійне самовиявлення, стимулювання, підготовка вчителя з початкової освіти, педагогічний коледж, освітній процес.

Якість підготовки майбутніх учителів з початкової освіти багато в чому визначається особливостями освітнього середовища конкретного вищого навчального закладу, яке має бути професійно зорієнтованим, спрямованим на формування у студентів стійкого усвідомленого позитивного ставлення до своєї майбутньої професії, творчого підходу до розв'язання завдань, пов'язаних з реалізацією майбутніх професійних функцій, максимальної індивідуалізації підходів та педагогічних рішень.

Проблеми підготовки вчителя з початкової освіти досліджували вчені Н. Бібік, О. Біда, А. Бистрюкова, Т. Байбара М. Вашуленко, С.Єрмакова, М. Захарійчук, О. Івлієва, Н. Казакова, Н. Кичук, О. Комар О. Мельник, В. Паскар, С. Ратовська, І. Титаренко Л. Хоружа та ін.

Проблеми стимулювання та індивідуального підходу в педагогічній діяльності досліджували Ш. Амонашвілі, Л. Аристова, Ю. Бабанський, М. Данилов, Т. Генінг, Л. Занков, О. Киричк, І. Родак, О. Савченко, О. Сауліна, В. Сухомлинський, І. Харламов, Т. Шамова, Г. Щукіна та ін.

Суть питання “педагогічні умови” розглянуто у роботах багатьох дослідників. Так, О. Ф. Федорова під педагогічними умовами розуміє сукупність об'єктивних можливостей змісту навчання, методів, організаційних форм та матеріальних можливостей її здійснення, що забезпечують успішне вирішення поставленого завдання [10]. У К. Л. Біктагірова педагогічні умови розглянуто як обставини, при яких компоненти навчального процесу (зміст, викладання й учіння) подані в найкращому взаємозв'язку та створюють атмосферу плідної співпраці між учителем і курсантами, що забезпечує плідне викладання, керівництво навчальним процесом, а курсантам – успішне навчання [1]. В. М. Манько педагогічні умови визначає як

взаємопов'язану сукупність внутрішніх параметрів та зовнішніх характеристик функціонування, яка забезпечує високу результативність навчального процесу і відповідає психолого-педагогічним критеріям оптимальності [8, с. 153–161].

Аналіз наукових праць дає право констатувати, що проблема вивчення педагогічних умов, за яких стимулювання професійного самовиявлення майбутнього вчителя з початкової освіти в процесі фахової підготовки може бути здійснено ефективно, досліджена недостатньо. З огляду на це й на важливість результатів професійної діяльності вчителів початкової школи для гармонійного розвитку підростаючого покоління, необхідно уточнити і систематизувати педагогічні умови, які сприятимуть ефективному становленню вчителя.

Проведені дослідження річних планів педагогічного коледжу, результатів навчально-виховного процесу дають змогу зробити припущення, що, незважаючи на реальні зусилля щодо створення сприятливого середовища стимулювання професійного самовиявлення майбутніх учителів з початкової освіти, чітка дієва система такого стимулювання ще не вироблена, а також відсутнє наукове обґрунтування педагогічних умов, які б сприяли вирішенню цього завдання.

До теперішнього часу в системі фахової підготовки вчителів з початкової освіти відсутня єдина скоординована стратегія, направлена на розв'язання проблеми всебічної індивідуально зорієнтованої мотивації студентів-майбутніх учителів, яка б прослідковувалася і реалізовувалася в комплексі: навчальний план та програми – форми, методи та засоби навчання та виховання – збагачений виховний простір – реальні дії учасників освітнього процесу.

Таким чином, мова має йти про комплексний підхід, який може бути реалізованим у навчальному процесі ВНЗ і бути нерозривно пов'язаним з реалізацією завдань законів, концепцій та нормативних актів, які регулюють вимоги до сучасного вчителя.

Мета статті – визначити та обґрунтувати педагогічні умови ефективного стимулювання професійного самовиявлення майбутніх учителів початкової освіти.

Проведений аналіз педагогічної літератури [5; 6] та досвіду роботи навчальних закладів [3; 4] свідчать про те, що для підготовки фахівців необхідно забезпечити певні умови, до яких можна віднести:

- зовнішні соціально-педагогічні умови: соціальне замовлення на підготовку висококваліфікованих фахівців з урахуванням динамічних змін, потреб у них на регіональному ринку праці;
- внутрішні: організаційно-педагогічні (ліцензія, статут, режим роботи ПВ, правила прийому до ВНЗ, перелік спеціальностей, за якими здійснюється підготовка, функціонально – посадові обов'язки працівників);
- дидактичні: (навчальний план, навчальні та робочі програми, модель навчання, принципи організації навчання, програмно-методичне за-

безпечення навчального процесу: електронні підручники, тренажерні програми, автоматизовані програми контролю навчальних досягнень;

- культурологічні;
- матеріально-технічні.

Поряд з тим, науковці виділяють дидактичні вимоги до процесу підготовки вчителя, які також мають характеристики педагогічних умов:

- вмотивованість використання різних дидактичних матеріалів;
- чітке визначення ролі, місця, призначення та часу використання дидактичних засобів;
- провідна роль викладача в проведенні занять;
- введення в ту чи іншу технологію тільки таких компонентів, які гарантують якість навчання;
- відповідність методики навчання загальній стратегії проведення навчально-виховного процесу;
- врахування того, що введення змін у систему засобів навчання вимагає перегляду всіх компонентів системи навчання та зміни методики навчання;
- забезпечення високого ступеня індивідуалізації навчання;
- забезпечення стійкого зворотного зв'язку в навчанні.

Важливим компонентом у самовизначенні майбутнього вчителя є створене у навчальному закладі освітнє середовище, яке повинно трансформуватися відповідно до вимог кожного студента і стати його власним, персональним навчальним середовищем, яке, маючи в своєму арсеналі сучасні засоби мережних інформаційно-комунікаційних технологій, отримує нові дидактичні та виховні можливості для досягнення високих результатів підготовки.

Підготовка вчителя, як і виховання будь-якої особистості більшою мірою залежить від середовища, в якому відбувається цей процес. Еволюція навчального середовища визначається потребами практики, а його розвиток спрямовується на задоволення цих потреб. Погляд на роль і місце навчального середовища, його структуру, властивості і можливості залежать від тієї парадигми освіти, що склалася у суспільстві на цей час [7, с. 71].

Розвиток мережевих технологій, їх інтеграція в освітній процес, розширення спектру можливостей сервісів ВЕБ 2.0., зокрема хмарних технологій, сприяло появі терміна “персональне навчальне середовище” (Personal Learning Environment, PLE).

Для сучасного студента не завжди прийнятним є характерна для традиційного освітнього процесу інформаційна замкненість навчального середовища. Більш затребуваною стає відкрита форма інформаційного простору навчального закладу, для роботи в якому сам майбутніх фахівець зможе використовувати зручні саме йому, а не такі, які “історично сформувалися” засоби обробки інформаційного потоку.

Аналіз сайтів вітчизняних і зарубіжних університетів, інститутів, коледжів відображає розуміння необхідності створення саме мережозорієн-

тованого освітнього середовища, яке реалізується шляхом розроблення та наповнення сайтів дистанційної освіти, порталів навчального закладу, з підключенням засобів ВЕБ 2.0., створення розгалуженої системи знань.

Самостійне створення та використання персонального навчального середовища майбутнім учителем з початкової освіти потребує додаткового вивчення, так як у вітчизняній науці поки що не запропоноване комплексне рішення цієї проблеми, що пов'язано з багатовекторністю проблеми, а саме:

- різний рівень готовності студентів-майбутніх учителів до створення та використання PLE;
- недостатній рівень готовності більшості викладачів до взаємодії зі студентом засобами їх персонального навчального середовища;
- особливості вивчення мережевих продуктів для PLE, яким притаманна постійна якісна і кількісна зміна;
- можливість навчальних закладів утримувати спеціалістів-інженерів з обслуговування власних мережевих продуктів ВНЗ та ін.

У педагогіці, як і будь-якій науці, є свої закони, з яких випливають свої закономірності та принципи. Для визначення методологічних аспектів нашого дослідження проаналізовано ідеї, закономірності та принципи, які виступають як методологічні категорії та забезпечують впровадження новацій у змісті, формах та методах стимулювання професійного становлення майбутнього вчителя з початкової освіти.

За висловлюванням С. Л. Рубінштейна: “Найважливішою справою є виховання мислення, здатності не тільки володіти фіксованими операціями, прийомами, які включаються за заздалегідь заданими ознаками, але і розкривати нові зв'язки, відкривати нові прийоми, приходити до рішення нових задач” [9].

Професійне самовиявлення майбутнього вчителя початкової освіти залежить від таких характеристик людини, які конкретно детермінують кінцевий успіх формування студента як майбутнього вчителя, його професійну готовність та у сукупності зумовлюють її рівень. До основних характеристик, на думку В. А. Бодрова, належать:

- професійна мотивація як спонукальна та спрямовуюча активність особистості на задоволення не тільки біологічних потреб, але насамперед потреб у праці, спілкуванні, самоствердженні, самореалізації, самовдосконаленні;
- загальна і професійна підготовленість у формі попередніх (для опанування професії) і кваліфікаційних (з урахуванням рівня професіоналізації) знань, навиків і умінь, необхідних для виконання стандартних та нетипових професійних завдань;
- рівень функціональної готовності і резервів організму до трудової діяльності, розвиток професійно важливих фізіологічних функцій аналізаторів та фізичних якостей (сила, швидкість, витривалість);
- стан індивідуально-психологічних функцій людини і насамперед професійно важливих якостей для конкретної діяльності, що характеризу-

ють пізнавальні процеси і психомоторику, темперамент, характерологічні та емоційно-вольові особливості особистості [2].

Кожна з виявлених педагогічних умов має свої внутрішні можливості, будучи переважно націленою на формування того чи іншого компоненту стимулювання. У той же час, кожна взята окремо умова не може повністю забезпечити ефективність формування досліджуваної характеристики. Тільки їх системна єдність дає змогу досягти найкращих результатів і становить комплекс педагогічних умов формування професійного самовиявлення майбутніх учителів з початкової освіти. Тобто, спеціально організовані педагогічні умови створюють сприятливе освітнє середовище для всебічного задоволення професійного самовиявлення майбутнього вчителя.

Професійне становлення особистості майбутнього вчителя з початкової освіти – засвоєння за спеціально організованою програмою соціально-професійних ролей, підготовка до виконання важливих соціально-професійних функцій.

Основними напрямками професіоналізації у навчальній життєдіяльності, на думку М. П. Козирєва та Ю. Р. Козловської, є професійне навчання, професійне самовизначення, самоствердження та зростання, розвиток інтелектуального потенціалу щодо відповідної сфери професійної діяльності, духовне збагачення, моральне, фізичне самовдосконалення. Студент вищого навчального закладу – це молода людина, яка характеризується професійною самовизначеністю до висококваліфікованого виконання функцій фахівця у відповідній галузі.

Отже, аналіз досліджень дає можливість зробити висновок, який висловлюють і інші науковці, що в контексті дослідження педагогічних умов стимулювання професійного самовиявлення майбутніх учителів з початкової освіти має на меті створення науково обґрунтованого комплексу педагогічних умов, який спираючись на забезпечення організаційно-педагогічного й психолого-педагогічного супроводу професійної підготовки вчителя початкової школи; вдосконалення практичного навчання; визначення форм і методів процесу формування професійних умінь студентів з наближенням до реальних умов початкової школи дасть змогу гарантувати задоволення індивідуальних запитів і потреб студентів-майбутніх учителів для свого професійного самовиявлення.

Під педагогічними умовами стимулювання професійного самовиявлення майбутніх учителів початкової освіти ми розуміємо сукупність зовнішніх і внутрішніх факторів освітнього процесу, від реалізації яких залежить рівень задоволення професійних потреб майбутніх фахівців.

Висновки. Перехід до болонської системи освіти передбачає кількісний перерозподіл аудиторних та самостійних годин у формуванні необхідних знань умінь та навичок. Необхідним є створення умов формування професійної компетентності майбутніх учителів не тільки в навчальній, а й в позааудиторній роботі. До таких умов можна віднести роботу кураторів (класних керівників) груп, роботу студентських волонтерських

об'єднань, роботу студентів в органах самоврядування, участь у місцевих, регіональних та всеукраїнських соціальних проектах, залучення студентів до активної творчої та наукової діяльності та ін. Резюмуючи, а також спираючись на досвід стимулювання професійного самовиявлення у педагогічному коледжі під час освітнього процесу, можна констатувати, що тільки комплексне дотримання та використання педагогічних умов дасть змогу якісно стимулювати професійне самовиявлення майбутніх учителів з початкової освіти, підвищуючи таким чином рівень підготовки педагогічних кадрів.

Список використаної літератури

1. Биктагиров К. Л. Дидактические условия обучения татарскому языку : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / К. Л. Биктагиров ; Казанский гос. университет. – Казань, 1973. – 37 с
2. Бодров В. А. Психология профессиональной пригодности : учеб. пособ. для вузов / В. А. Бодров. – Москва : ПЕР СЭ, 2001. – 511 с.
3. Великий В. М. Совместная деятельность школы и вуза по психолого-педагогической подготовке школьников к учительской профессии : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / В. М. Великий. – Москва, 1987. – 20 с.
4. Вуколов В. Н. Пути оптимизации обучения на подготовительном отделении педагогического вуза : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / В. Н. Вуколов. – Алма-Ата, 1981. – 24 с.
5. Давыдов В. П. Некоторые подходы к интенсификации обучения в вузе / В. П. Давыдов // Сб. научн. трудов ВИПС. – Орел : ВИПС, 1994. – № 1. – С. 25–31.
6. Добровольська Л. П. Сучасні підходи та технології професійного відбору майбутніх учителів / Л. П. Добровольська // Вісник Житомирського педагогічного університету. – 2000. – Вип. 6. – С. 24–28.
7. Жук Ю. О. Проблемы формирования навчального середовища сучасної школи / Ю. О. Жук // Моделі розвитку сучасної української школи : мат. Всеукр. наук.-практ. конф. 11–13 жовтня 2006 р., Черкаси–Сахнівка. – Київ : СПД Богданова А. М., 2006. – С. 71–77.
8. Манько В. М. Дидактичні умови формування у студентів професійно-пізнавального інтересу до спеціальних дисциплін / В. М. Манько // Соціалізація особистості : зб. наук. пр. Національного педагогічного університету ім. М. Драгоманова. – Київ : Логос, 2000. – Вип. 2. – С. 153–161
9. Рубинштейн С. Л. Проблемы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – Москва : Педагогика, 1973. – 423 с.
10. Федорова О. Ф. Некоторые вопросы активизации учащихся в процессе теоретического и производственного обучения / О. Ф. Федорова. – Москва : Высшая школа, 1970. – 301 с.

Стаття надійшла до редакції 20.08.2015.

Смоляк В. М. Педагогические условия эффективного стимулирования профессионального самовыражения будущих учителей начального образования

В статье определено и обосновано педагогические условия эффективного стимулирования профессионального самовыявления будущих учителей начальной школы, проведен анализ литературы по проблеме подготовки учителя начальной школы, стимулирования в педагогической деятельности. Рассмотрен вопрос создания и использования персональной учебной среды как необходимого компонента подготовки будущего учителя.

Уточнена необхідність реалізації научно обоснованого комплексу педагогічних умов стимулювання професійного самовиявлення майбутнього вчителя початкової школи.

Ключевые слова: педагогические условия, персональная учебная среда (Personal Learning Environment, PLE), профессиональное самовыявление, стимулирование, подготовка учителя начальной школы, педагогический колледж, образовательный процесс.

Smolyak V. The Pedagogical Conditions of o Effective Stimulation of Professional Self-Expression of Future Teachers of Primary Education

Pedagogical conditions of effective stimulation of professional self-expression of future teachers of primary education which are considered as a set of external and internal factors of educational process on which realization the level of satisfaction of professional needs of future experts depends are defined and proved in the article.

There is the analysis of literature on a problem of training of the teacher of primary education, stimulation in pedagogical activity in the article. And the question of pedagogical conditions is considered too.

Questions of creation and use personal the educational environment in a higher educational institution as necessary component of training of future teacher which has to be transformed according to requirements of each student and to become his own are considered, personal educational the environment which, having modern means of the network in the arsenal is information – communication technologies will have new didactic and educational opportunities for achievement of good results of preparation.

Problems are lifted: insufficient level of readiness of teachers for interaction with students means of VEB; readiness of students – future teachers of primary education to creation and use personal the educational environment; open information space of educational institution.

The need of creation of scientific complex of pedagogical conditions of stimulation of professional self-expression of future elementary school teacher is specified here.

Key words: pedagogical conditions, Personal Learning Environment (PLE), professional self-expression, stimulation, training of the teacher of primary education, teacher training college, educational process.